

การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพาทท้องถิ่นของชุมชนมอญ บ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

จันทร์ธิดา สังข์จันทร์

อวยพร พานิช

ก การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิบัติการในการบริหารจัดการพิพาทท้องถิ่นที่บ้านวัดม่วง ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพาทท้องถิ่น อีกทั้งเพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในช่วงการดำเนินการรื้อฟื้นพิพาทท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการบริหารจัดการพิพาทท้องถิ่นที่บ้านวัดม่วงแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ช่วงก่อตั้ง เป็นช่วงที่กลุ่มคนต่างๆ จากทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้มารวมกัน 2) ช่วงดำเนินการ แบ่งเป็น 2 ระยะ โดยระยะแรก มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลพิพาทท้องถิ่น แต่ต่อมาในระยะหลัง ชุมชนเริ่มถอยห่างจากพิพาทท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้รูปแบบการทำงานของคณะกรรมการหายไป 3) ช่วงอบต. เข้ามาดูแล เกิดปัญหาในเรื่องการบริหารจัดการของหน่วยงานที่รับผิดชอบเดิม ทำให้ต้องโอนหน้าที่ความรับผิดชอบให้ออบต. ดูแล ในส่วนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนมีส่วนร่วมทั้งในฐานะผู้รับสาร ผู้ร่วมผลิต / ผู้ร่วมส่งสาร และในฐานะผู้วางแผนกำหนดนโยบาย โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพาทท้องถิ่น พบว่า ถึงแม้รูปแบบการบริหารจัดการจะไม่มีการทำงานในลักษณะที่เป็นทางการมากนัก แต่ก็มีปัจจัยสนับสนุนจากทั้งชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) ผู้นำชุมชน และต้นทุน

จันทร์ธิดา สังข์จันทร์ (นศ.ม. นิเทศศาสตรพัฒนการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552) และ อวยพร พานิช (อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพาทท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี” โดยมี รศ.อวยพร พานิช เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้รับการประเมินผลการสอบวิทยานิพนธ์ในระดับดีมาก ของสาขาวิชานิเทศศาสตรพัฒนการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2552

ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ทำให้พิพิธภัณฑ์สามารถดำเนินการขับเคลื่อนไปได้ สำหรับรูปแบบการสื่อสารเพื่อการรื้อฟื้น พบว่า โครงการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์ที่เข้ามาดำเนินการในชุมชนบ้านม่วง เป็นโครงการจากหน่วยงานภายนอก โดยรูปแบบการสื่อสารจะเน้นไปที่การจัดประชุม/อบรม และการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชนในระยะเริ่มต้น เพื่อติดตั้งความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชน โดยในส่วนของ “คนใน” ต้องสร้างกลุ่มแกนนำขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ในการสนับสนุนและกระตุ้นการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการรื้อฟื้นในทุกภาคส่วน

Abstract

This research was conducted to study the practice of management of Wat Muang Local Museum and factors affecting the existence of the museum, as well as explore the communication style during the renovation period. According to the findings, the management of Wat Muang Local Museum could be divided into three periods as follows. First was the establishing period. It was the time when various groups of people gave support to the establishment of the museum. Second was the operating period which could be separated into two stages. In the first stage, the community founded the committee to be in charge of the museum. In the next stage, on the other hand, the community disregarded the museum, which resulted in the

disappearance of the proper management. The last period belonged to the Subdistrict Administrative Organization. Because of the problems in the management of the former parties involved, the responsibility was transferred to Baan Muang Subdistrict Administrative Organization. In addition, the community participation in the management of this museum could be seen among the audiences of the museum and also in the high ranking of participation as the co-sender or the co-producer and the policy planner of the museum. In terms of factors affecting the existence of the museum, the study found that supports from the community (including households, temples, schools), community leadership, and secure social and cultural root could boost the profits of the museum although the formal communication was not sufficiently used in the management. In terms of communication style during the renovation period, this research indicated that the renovation of this museum was the project from the external agency that aimed to restore forms and values of the museum by studying its history and using tourism as an effective strategy. The communication style is emphasized on trainings and activities in order to promote better understanding to the community. For the inner community part there were needed of a leader group, which had a duty on supporting and stimulating the others institute that have interfered with the community to link all of the institute for the community renovation process.

บทนำ

กระแสของ “ความเจริญและการพัฒนา” กำลังไหลบ่าเข้าสู่สังคมท้องถิ่นอย่างท่วมท้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรม ประเพณีและสภาพสังคมท้องถิ่นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป การจัดตั้งกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นขึ้นมาถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเสริมสร้างให้สำนึกของชุมชนคืนกลับมา และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ของท้องถิ่นอย่างหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ที่บ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดม่วง มีชื่อว่า **พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง** โดยมีพระอาจารย์ถมหรือท่านพระครูวรธรรมพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดม่วง (ในขณะนั้น) เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2536 จนถึงปัจจุบันปี 2553 รวมเวลากว่า 17 ปี ซึ่งการดำเนินงานได้เดินทางผ่านวงจรชีวิตของพิพิธภัณฑ์มาทุกรูปแบบตั้งแต่ยุคก่อตั้ง ยุครุ่งเรือง และยุคซบเซา โดยในปัจจุบันได้มีความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกคือ มหาวิทยาลัยศิลปากรร่วมกับชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วง ได้จัดโครงการรื้อฟื้น/ฟื้นฟูวัฒนธรรมขึ้นมา โดยจัดเป็นโครงการอบรม “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ระยะที่ 1” ขึ้น โดยวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญข้อหนึ่งของการดำเนินการรื้อฟื้นคือ การกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวและก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนแบบบูรณาการ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี” เป็นการศึกษาปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงใน 3 ช่วงเวลา คือ 1) ช่วงก่อตั้ง 2) ช่วงดำเนินการ และ 3) ช่วง อนาคต. เข้ามาดูแล และศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น รวมถึงการค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงด้วย นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาเพื่อที่จะหาคำตอบถึงรูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้พิพิธภัณฑ์กลับมามีความเคลื่อนไหวอีกครั้งหนึ่ง

ปัญหาการวิจัย

1. ปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ตั้งแต่ช่วงก่อตั้ง ช่วงดำเนินการ และช่วง อนาคต. เข้ามาดูแล มีลักษณะอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์
2. รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปฏิบัติการในการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงตั้งแต่ยุคก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน และระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์
2. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารในช่วงการรื้อฟื้นและนำมาวิเคราะห์แนวคิดและวิธีการในปฏิบัติงานรื้อฟื้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลกับผู้มีบทบาทหลัก (Key Informant) และใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ Snowball Technique ในการสัมภาษณ์บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) คนในชุมชน 2) กลุ่มคนนอกชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) คนในชุมชน แบ่งเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ และกลุ่มผู้สนับสนุนและผู้รับสาร

2) คนนอกชุมชน ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง โดยศึกษาจากตำรา เอกสาร

วิชาการ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ และการร่วมเข้าฟังสัมมนาของพิพิธภัณฑสถานฯ จากนั้นได้ลงพื้นที่ติดต่อประสานงานกับผู้เกี่ยวข้อง ทำการสำรวจสภาพบริบทของชุมชน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการลงเก็บข้อมูลด้วย หลังจากนั้นทำการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) กลุ่มเป้าหมาย

ผลการวิจัย

ปัญหานำวิจัยข้อ 1 : ปฏิบัติการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง ตั้งแต่ช่วงก่อตั้งช่วงดำเนินการ และช่วง อบต. เข้ามาดูแล มีลักษณะอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของพิพิธภัณฑสถาน

1. ลักษณะของปฏิบัติการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง

การปฏิบัติงานในช่วงก่อตั้ง พ.ศ. 2534-2536

- **การบริหารงานและบริหารคน** การทำงานที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงคืองานด้านการก่อสร้าง ด้านข้อมูล และการจัดแสดง บุคคลที่เข้ามาช่วยงานด้านนี้ทั้งหน่วยงานจากภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ประสานหาพันธมิตรผู้เชี่ยวชาญด้านพิพิธภัณฑสถานและสถาปนิกเข้ามาร่วมกันจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นมา ซึ่งงานที่รับผิดชอบได้แก่ การดูแล การก่อสร้างพิพิธภัณฑสถาน การเก็บข้อมูล และออกแบบการจัดแสดง ส่วนคนในอย่างวัดและชุมชนก็ให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนในการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานทั้งให้แรง ให้อาหาร และให้เงิน รวมถึงเป็นผู้ให้ข้อมูลต่างๆ กับคณะทำงานด้านพิพิธภัณฑสถาน

รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นจะเห็นว่ามีการพูดคุยกันระหว่างคณะทำงานจากภายนอกและคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางและสร้างความเข้าใจในการทำงาน มีการสื่อสารในรูปแบบของการประชุมเพื่อแบ่งหน้าที่

ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่าย ซึ่งในการสร้างพิพิธภัณฑสถานจะสังเกตเห็นถึงบทบาทของผู้นำหรือสื่อบุคคลอย่างเจ้าอาวาสที่สามารถรวมคนและชุมชนให้เข้ามาร่วมงานกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- **การบริหารเงินงบประมาณในการก่อสร้าง** มาจากหลายแหล่ง โดยแหล่งใหญ่สุดคือมาจากงบของรัฐบาลที่ให้การก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ โดยเงินในส่วนนี้มหาวิทยาลัยได้ตั้งฝ่ายคลังของมหาวิทยาลัยศิลปากรขึ้นมาดูแลการเบิกจ่ายเงินในการก่อสร้างตามระเบียบข้อบังคับ ส่วนงบประมาณอีกก้อนหนึ่งทางเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้ดูแลในการจัดทำครุภัณฑ์ต่างๆ ที่ต้องใช้ในพิพิธภัณฑสถาน

การปฏิบัติงานในช่วงดำเนินการ พ.ศ. 2536-2546

- **การบริหารงานและบริหารคน** ในช่วงการดำเนินการนี้ สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการได้เป็น 2 ระยะ คือ ในระยะแรก มีกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายทั้งคนในและคนนอก โดยคนนอกอย่างมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เข้ามามีส่วนร่วมและให้ความช่วยเหลืองานทางด้านวิชาการและการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถาน รวมทั้งเข้าร่วมประชุมกับทางวัดและชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน สำหรับกลุ่มคนในหรือชุมชนได้มีการจัดตั้งการทำงานในรูปแบบคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อดูแลพิพิธภัณฑสถานร่วมกับเจ้าอาวาสในส่วนของโรงเรียนวัดม่วงก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์น้อยให้กับเด็กนักเรียนเพื่อมาช่วยงานด้านการนำชมให้กับพิพิธภัณฑสถาน

รูปแบบการสื่อสารที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ นอกจากการประชุมระหว่างคณะกรรมการกับมหาวิทยาลัยที่จัดขึ้นทุกปีแล้ว ยังมีการประชุมที่จัดขึ้นกันเองระหว่างคณะกรรมการในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานแต่ละครั้ง จะมีการบอกกล่าวชุมชนให้เข้ามาช่วยงาน โดยคณะกรรมการจะใช้การพูดคุยแบบปากต่อปากกับชุมชน เรียกตัวให้มาช่วยงานกัน นอกจากนี้ในการดำเนินการพิพิธภัณฑสถานได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไปยัง

ภายนอก ซึ่งเป็นการดึงดูดให้สื่อมวลชนเข้ามาทำข่าว เผยแพร่อีกทางหนึ่งด้วย

ระยะหลัง การบริหารงานของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเริ่มซบเซาลง กลุ่มคนต่างๆ ที่เคยให้ความช่วยเหลือก็เริ่มห่างหายไปจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเริ่มลอยบทบาทออกมา ชุมชนก็ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องของการบริหาร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เหลือแค่อาสาสมัครเพียงไม่กี่คนที่ยังทำงานให้กับพิพิธภัณฑสถานอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ก็มีอายุมากแล้วทำให้มาช่วยงานตลอดเวลาเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม พิพิธภัณฑสถานบ้านมั่งยังมิเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่สอาด อาจารย์จวน ที่ยังคงทำหน้าที่มาดูแลอยู่ตลอด ซึ่งหลังจากที่คนทำงานหดหายลง ทำให้รูปแบบการสื่อสารในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการในรูปแบบการประชุมหายไปด้วย คงเหลือแต่การพูดคุย บอกกล่าว กิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานเท่านั้น

การดำเนินการในระยะหลังนี้ มีความพยายามเข้ามาช่วยเหลืองานด้านพิพิธภัณฑสถานจากหน่วยงานภายนอก ในการจัดตั้งศูนย์มอญศึกษาขึ้นมา เพื่อเป็นศูนย์กลางความรู้ของชาวมอญ ซึ่งหน่วยงานที่เข้ามาได้จัดทำเรื่องราวและเนื้อหาการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานเพิ่มเติม เพื่อให้เชื่อมโยงกับเนื้อหาของมอญในพื้นที่อื่นมากขึ้น มีการจัดทำเว็บไซต์ และจัดกิจกรรมสืบสานประเพณีขึ้น เพื่อกระตุ้นคนจากภายนอกให้รู้จักและเดินทางเข้ามา ยังบ้านมั่งมากขึ้น เพื่อแก้ปัญหาความเงียบเหงาของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งการจัดกิจกรรมนั้นได้สร้างความคลั่งขึ้นมาได้ระยะหนึ่ง แต่ด้วยเหตุที่ขาดความต่อเนื่องในการเข้ามาทำงานของคนนอกและการที่คนในยังขาดความรู้ในการจัดการ ทำให้กิจกรรมนี้ขาดความเคลื่อนไหวในระยะต่อมา

- **การบริหารเงินในระยะแรก** พิพิธภัณฑสถานยังไม่มี การทำบัญชีรายรับรายจ่าย เงินที่ได้จากการขายหนังสือ และเงินจากกล่องบริจาคจะยกให้วัดทั้งหมด และวัดจะเป็นคนจัดการค่าใช้จ่ายต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน

ในระยะหลัง มีการทำบัญชีแยกค่าใช้จ่ายระหว่าง เงินบริจาคกับเงินจากการขายหนังสือ ซึ่งเงินที่ได้จากกล่องบริจาคมอญยังคงยกให้วัดทั้งหมด โดยเจ้าอาวาสจะ

จัดบัญชีไว้เล่มหนึ่ง ส่วนเงินที่ได้จากการขายหนังสือ จะทำบัญชีแยกเป็นเงินของพิพิธภัณฑสถาน โดยมีผู้ใหญ่สอาดเป็นคนทำบัญชี

การปฏิบัติงานในช่วงอบต. เข้ามาดูแล พ.ศ. 2546-ปัจจุบัน

- **การบริหารงานและบริหารคน** ช่วงนี้กิจการพิพิธภัณฑสถานเข้าสู่ความเงียบเหงา มหาวิทยาลัยได้ถอนตัวออกจากการดูแลพิพิธภัณฑสถาน และโอนย้ายหน้าที่ความรับผิดชอบให้องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านมั่งเป็นผู้ดูแล ซึ่งอบต. บ้านมั่งก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทมากนักในเรื่องของการบริหารจัดการ แต่จะช่วยสนับสนุนในเรื่องการจัดหาคนเข้ามาเฝ้าพิพิธภัณฑสถาน และการดูแลภูมิทัศน์โดยรอบของพิพิธภัณฑสถาน โดยการบริหารงานส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่สอาด ที่เป็นอาสาสมัครพิพิธภัณฑสถานเพียงคนเดียวที่ยังมาช่วยงานอยู่ในส่วนของวัดเอง ก็มีการเปลี่ยนเจ้าอาวาส เนื่องจากเจ้าอาวาสองค์เก่าได้สิ้นไป ซึ่งการเข้ามาของเจ้าอาวาสองค์ใหม่ก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทหรือให้การสนับสนุนในการทำงานของพิพิธภัณฑสถานเท่ากับองค์เก่า ทำให้บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับพิพิธภัณฑสถานห่างเหินกันออกไป

จากการที่การบริหารงานของแต่ละฝ่ายมีลักษณะที่ห่างเหินกัน ทำให้รูปแบบการสื่อสารที่ปรากฏขึ้นในช่วงนี้พบว่า การบริหารจัดการได้ขาดซึ่งการพูดคุยหรือการประชุมอย่างเป็นทางการของกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑสถาน วัด และอบต. ทำให้แต่ละฝ่ายเกิดความไม่เข้าใจกันในการดำเนินการจัดการด้านพิพิธภัณฑสถาน

- **การบริหารเงิน** รูปแบบการบริหารจัดการเงินยังคงเหมือนกับในช่วงก่อนหน้านี้ แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นมาคือ อบต. ได้ลงมาดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายในการจ้างคนมาทำงานที่พิพิธภัณฑสถาน

2. รูปแบบและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร

ชุมชนบ้านมั่งได้เข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับพิพิธภัณฑสถานในฐานะผู้รับสาร โดยการเข้าเยี่ยมชมและเข้าร่วมใน

กิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในระดับนี้ เมื่อนานวันเข้าก็ปรากฏให้เห็นถึงปัญหาของการหดตัวของจำนวนผู้เข้าชมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งเหตุผลของคนในชุมชนอาจกล่าวได้ว่า การเข้าชมพิพิธภัณฑสถานเป็นเหมือนการเข้าชมของที่มีอยู่ในบ้านของตัวเอง อย่างที่กล่าวว่า “เห็นแล้วรู้แล้ว เลยไม่ได้เข้าไปอีก” ทำให้การเข้าชมของคนในมีจำนวนที่ลดลง ประกอบกับเนื้อหาของพิพิธภัณฑสถานไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ชุมชนไม่ได้เข้าไปเยี่ยมชมอีกเลย แต่ถึงแม้คนในชุมชนจะไม่ได้ใช้งานพิพิธภัณฑสถานโดยการเข้าเยี่ยมชม แต่ชุมชนก็ยังมีการเข้าใช้งานพิพิธภัณฑสถานในลักษณะอื่น เช่น ใช้พื้นที่บริเวณพิพิธภัณฑสถานจัดเป็นสถานที่ทำบุญ จัดงานเลี้ยงอาหารมอญ จัดประชุมหรือจัดงานวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

สำหรับกลุ่มผู้รับสารภายนอก ยังคงเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอ แต่ไม่ได้มีจำนวนมากเท่าเมื่อครั้งที่พิพิธภัณฑสถานยังรุ่งเรืองอยู่โดยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มนักศึกษา นักวิจัย ที่เข้ามาศึกษา ทำวิจัยหรือทำรายงานต่างๆ และกลุ่มนักเรียนที่โรงเรียนพามาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.2 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิต/ผู้ร่วมส่งสาร

• การมีส่วนร่วมในขั้นตอนก่อนการผลิต

ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเป็นผู้ให้ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ประวัติความเป็นมาของชุมชน เป็นต้น โดยหน้าที่ในการเก็บและรวบรวมข้อมูลนี้ เป็นหน้าที่ของหน่วยงานภายนอกจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑสถาน

• การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต

ความร่วมมือของชุมชนปรากฏให้เห็นมากในช่วงนี้ โดยชุมชนมีการร่วมแรงร่วมใจอย่างมากในการที่จะก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานขึ้นมา ปรากฏให้เห็นในลักษณะของการร่วมมือในการ “ให้ของ ให้แรง ให้เงิน” ที่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งสิ่งที่ยึดเหนี่ยวให้ชุมชนรวมกันได้คือวัดและผู้นำชุมชนอย่างพระอาจารย์ถม ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการทำ

กิจกรรมต่างๆ และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งการแสดงให้เห็นถึงความพร้อมใจในการทำงานในลักษณะนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยในเรื่องระบบสังคมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้พิพิธภัณฑสถานดำรงอยู่มาได้ ซึ่งหากเทียบกับในปัจจุบันจะเห็นถึงการลดน้อยถอยลงของคนที่มาร่วมงานกับพิพิธภัณฑสถาน ทั้งนี้ ปัจจัยหนึ่งของการลดลงคือการที่ชุมชนรู้สึกว่า “เมื่อพิพิธภัณฑสถานได้เปิดทำการแล้วภารกิจก็เสร็จสิ้น” ทำให้การดำเนินชีวิตคนในชุมชนกลับเข้าสู่ภาวะปกติในการใช้ชีวิตประจำวัน ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑสถานอีก เป็นผลให้พิพิธภัณฑสถานขาดคนเข้ามาช่วยดูแล

• การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายของพิพิธภัณฑสถาน

ในขั้นตอนการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน มีคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ไม่มากนัก และยิ่งเวลาผ่านไปนานขึ้น คนที่จะมาร่วมงานในระดับนี้ยิ่งน้อยลงไปเรื่อยๆ ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีอบต. เข้ามาช่วยดูแลพิพิธภัณฑสถานแล้ว แต่อบต. ก็ไม่ได้เข้ามาทำงานในส่วนของการบริหารจัดการมากนัก รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑสถาน อบต. และวัด ยังขาดการพูดคุยสื่อสารทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการบริหารจัดการอยู่

3. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของพิพิธภัณฑสถาน

ปัจจัยเชิงลบ

• การบริหารจัดการ

- ขาดการสื่อสารและระบบการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรมของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง
- ผู้ดูแลและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานยังขาดการติดตั้งความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน
- ยังไม่มีการสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาทำหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑสถานต่อจากคนรุ่นปัจจุบัน
- การโอนย้ายพิพิธภัณฑสถานมาอยู่ในการดูแลของอบต. เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้พิพิธภัณฑสถานมีเงินมาหล่อเลี้ยงการดำเนินการ

• **ผู้นำ** พระอาจารย์ลัมเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อชุมชนมอญบ้านม่วงเป็นอย่างมาก ท่านเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ด้วยบทบาทที่ท่านมีต่อชุมชนในการสร้างและพัฒนาวัดและชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้คนในชุมชนให้ความเคารพท่านมาก เวลาที่ท่านคิดจะสร้างอะไรจึงมีชาวบ้านให้ความช่วยเหลือและร่วมมืออย่างเต็มที่ แต่เมื่อสูญเสียผู้นำอย่างพระอาจารย์ลัมไปสิ่งที่ปรากฏในบ้านม่วงคือ การไม่สามารถรวมคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ได้

ปัจจัยเชิงบวก

• ต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านม่วง เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญที่เป็นเอกลักษณ์ และยังคงรักษารูปแบบประเพณีวัฒนธรรมได้อย่างเหนียวแน่น รวมถึงยังมีผู้รู้ในศิลปวัฒนธรรมอยู่มาก ซึ่งเป็นจุดแข็งทางสังคมและวัฒนธรรมที่ดึงดูดให้คนภายนอกให้ยังคงเดินทางเข้ามาเที่ยวและทำการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสื่อมวลชนก็ได้ให้ความสนใจและได้เข้ามาทำรายการเผยแพร่อยู่หลายต่อหลายครั้ง

• ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน

- ชุมชนแม้ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารพิพิธภัณฑสถาน แต่ก็ให้ความช่วยเหลือพิพิธภัณฑสถานทุกครั้งที่มีการจัดงานหรือขอความร่วมมือไป ทั้งมาช่วยจัดงานหรือเข้าร่วมทำกิจกรรมอยู่เสมอ

- สังคมมอญให้ความเคารพนับถือวัดและเจ้าอาวาสเป็นอย่างมาก ซึ่งพิพิธภัณฑสถานเองก็ตั้งอยู่ในวัดและมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล ทำให้ชุมชนยังคงให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนพิพิธภัณฑสถานเป็นอย่างดี

- โรงเรียนได้ให้การสนับสนุนในกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถาน ไม่ว่าจะพิพิธภัณฑสถานจะจัดกิจกรรมอะไรก็จะนำเด็กเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเสมอ โดยเฉพาะการจัดทำโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งเป็นโครงการหนึ่งที่ให้เด็กได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำชมพิพิธภัณฑสถาน ทำให้พิพิธภัณฑสถานได้อาสาสมัครมาช่วยงานพิพิธภัณฑสถานเพิ่มขึ้น

ปัญหานำวิจัยข้อ 2 : รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถานบ้านม่วงเป็นอย่างไร

รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑสถานบ้านม่วงนี้ เป็นการดำเนินงานที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกคือ หมวดวิชาวประวัตติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ภายใต้ชื่อโครงการ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ระยะที่ 1” ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2551 โดยใช้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

การดำเนินการหาแนวร่วม

การพบปะ / พูดคุย / สัมภาษณ์

ในเบื้องต้นคณะทำงานจากหน่วยงานภายนอกได้ส่งนักศึกษาจากคณะโบราณคดีเข้าไปสำรวจและพูดคุยสัมภาษณ์คนในชุมชนพื้นที่บ้านม่วงถึงโพธาราม เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนและทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งการดำเนินการในขั้นนี้เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความสำนึกในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง และยังเป็น การหาแนวร่วมเข้ามาทำงานรื้อฟื้นในบ้านม่วงอีกด้วย ซึ่งพบว่ากลุ่มคนในบ้านม่วงที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นมีอยู่ 5 กลุ่มด้วยกันคือ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถาน วัด อบต. และโรงเรียน

รูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้น

แนวคิด “ครบเครื่องเรื่องการรื้อฟื้นสืบทอด SMCR”

• ผู้ส่งสาร

การถ่ายทอดความรู้และการสร้างความตระหนัก

โดยคณะทำงานรื้อฟื้นได้นำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลพิพิธภัณฑสถาน โดยสื่อสารผ่านการจัดการประชุมหารือ การจัดอบรมสัมมนา และการพาไปดูงานตามสถานที่ต่างๆ นอกจากนี้ คณะทำงานได้ลงพื้นที่เข้าไปพูดคุยกับชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้และความตระหนักในการทำงานด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับชุมชน โดยการพาชุมชนไปศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นในสถานที่จริงในบริเวณบ้านม่วงถึงโพธารามด้วย

ลักษณะการสื่อสารที่เกิดขึ้น

1) การประชุมหารือ

เป็นช่องทางที่จะให้อบต. ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ในการปฏิบัติงานตามขั้นตอนต่างๆ ของคณะกรรมการ เพราะเมื่อโครงการดำเนินการเสร็จจบต. จะต้องเป็นหน่วยงานที่เข้ามารับผิดชอบดูแลพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงต่อนั้นการที่คณะกรรมการได้จัดการประชุมทุกครั้งๆ ร่วมกับอบต. ก็เพื่อเป็นการกระตุ้นให้อบต. สนใจงานด้านพิพิธภัณฑสถานมากขึ้น

2) การสื่อสารผ่านโครงการอบรม

คณะกรรมการได้จัดการอบรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้น เพื่อกระตุ้นบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน โดยเฉพาะครูโรงเรียนวัดม่วงให้สนใจและเห็นความสำคัญของการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

3) โครงการทัศนศึกษา

เป็นการกระตุ้นคนทั้งชุมชนให้สนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยคณะกรรมการได้พาชาวบ้านจากบ้านม่วงและชุมชนใกล้เคียงไปทัศนศึกษาดูงานการจัดพิพิธภัณฑสถานที่บ้านที่ชุมชนมอญบางกะดี เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ

4) เวทีสัมมนา

การจัดเวทีสัมมนาขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนและนอกชุมชนที่ได้ไปดูงานที่บางกะดี ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสนอแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

• สาร

การขยายเนื้อหาของพิพิธภัณฑสถาน

ประเด็นในการรื้อฟื้นไม่ได้จำกัดอยู่ที่การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานบ้านม่วงเพียงที่เดียว แต่เป็นการรื้อฟื้นและพัฒนาทั้งกลุ่มแม่น้ำตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธาราม เพื่อเป็นฐานให้เกิดการเครือข่ายในการพัฒนาร่วมกันของชุมชนในแถบนี้

การขยายความสำคัญโดยการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

โดยการอบรมครูให้รู้จักการทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ครูสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาต่อยอดใช้จัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อใช้ในการเรียนการสอนให้กับเด็กนักเรียนในบ้านม่วงได้

การขยายให้พิพิธภัณฑสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยว

คณะกรรมการได้เพิ่มเนื้อหาความสำคัญของพิพิธภัณฑสถานจากแต่เดิมที่เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมมอญผ่านทางการจัดแสดงนิทรรศการอย่างเดียว ก็ได้เสริมหน้าทึในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งรายได้ของชุมชนด้วย

• ช่องทางการสื่อสาร

การสื่อสารกับคนใน-คณะกรรมการเป็นสื่อกลางในการประสานงาน

คณะกรรมการที่ได้ลงมาทำงานรื้อฟื้น นอกจากจะทำกิจกรรมเพื่อกระตุ้นและปลุกจิตสำนึกให้กับชุมชนแล้วยังทำหน้าที่เป็นคนกลางที่คอยประสานงานกับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ อีกด้วย

การสื่อสารกับคนนอกกับการตัดเส้นทางใหม่ๆ ให้พิพิธภัณฑสถาน

เป็นการตัดช่องทางในการสื่อสารใหม่ๆ ให้กับพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง โดยอาศัยการค้าและการท่องเที่ยว ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาที่บ้านม่วง ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนากิจกรรมในด้านนี้ คือ

1) โครงการสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและประเพณีมอญ

เป็นการปรับปรุงอาคารเรียนโรงเรียนวัดม่วงเก่าให้เป็นแหล่งเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ซึ่งแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่บริเวณนี้ในอนาคตคือ การทำให้พื้นที่ตรงนี้เป็นแหล่งค้าขายศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและร้านอาหารมอญของชุมชนบ้านม่วง

2) โครงการเส้นทางการเรียนรู้และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยจักรยาน

คณะกรรมการได้สำรวจพื้นที่ตั้งแต่บ้านโป่งถึงโพธารามพบว่า มีแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทางวัฒนธรรมหลายแห่ง โดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานที่มีอยู่ 3 แห่งด้วยกัน ทำให้คณะกรรมการได้เสนอแผนการในการทำเส้นทางท่องเที่ยวทางจักรยานขึ้นมา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงและหาแนวร่วมเครือข่ายในการทำงานให้มีมากขึ้นด้วย

• ผู้รับสาร

คณะกรรมการได้ทำการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแก่ชุมชน เพื่อทำให้ชุมชนได้เกิด

การตระหนักรู้ และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับงานพิพิธภัณฑสถานมากขึ้น

การสร้างเครือข่าย

มีการดึงเครือข่ายเก่าในชุมชนและนักวิชาการที่เคยร่วมงานกับบ้านม่วงเมื่อสมัยก่อตั้งเข้ามาช่วยกันรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้ จากการปฏิบัติการบริหารจัดการที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าพิพิธภัณฑ์บ้านม่วงไม่สามารถดำเนินการได้อย่างโดดเดี่ยว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายใหม่ขึ้นมาช่วยกัน เพื่อเป็นการเสริมกำลังให้เข้มแข็ง โดยได้แสวงหาพันธมิตรใหม่ๆ ในชุมชนตั้งแต่บ้านโป่งจนถึงโพธาราม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานรื้อฟื้น

การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ปรากฏในลักษณะของกิจกรรม ดังนี้

- การแสวงหาแนวร่วมในการทำงานโครงการฟื้นฟู
คณะทำงานไม่ได้เพียงถ่ายทอดความรู้จากบนลงล่างเพียงอย่างเดียว แต่ในการปฏิบัติงานได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชนกับคณะทำงาน มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เป็นฝ่ายเลือกและตัดสินใจการทำงานอย่างอิสระ มีการลงพื้นที่แลกเปลี่ยนและรับฟังข้อมูลจากชุมชนถึงประวัติความเป็นมาและประเพณีวัฒนธรรมของชาวมอญ ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับสลับกันไป

- การสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชน
จัดการประชุมขึ้นเพื่อประสานขอความร่วมมือจากชุมชน โดยมีตัวแทนจากชุมชน อบต. วัด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ และโรงเรียน เพื่อชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการและร่วมกันหาแนวทางในวางแผนการดำเนินการรื้อฟื้นที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

- การทำวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
กิจกรรมนั้นนอกจากจะเป็นการติดตั้งความรู้โดยการถ่ายทอดจากนักวิชาการไปสู่ครูในเรื่องการทำวิจัยแล้ว คณะทำงานยังเปิดโอกาสให้ครูได้นำเสนอความคิดเห็นและเลือกหัวข้อในการทำงานได้อย่างอิสระ โดยเมื่อ

เริ่มงานวิจัยแล้วนักวิชาการจะทยอยออกมาทำหน้าที่เป็นที่เลื่องในการให้คำแนะนำและแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกับครูโรงเรียนบ้านม่วง

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนมอญบ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงรูปแบบการบริหารจัดการซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ โดยเชื่อมโยงกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวิเคราะห์หาหลักประกันความยั่งยืนในการดำเนินงาน นอกจากนี้ ยังได้ศึกษากระบวนการทำงานรื้อฟื้น/ฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของคณะทำงานจากภายนอกชุมชน เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและวิธีการปฏิบัติงาน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อค้นพบจากการศึกษาในครั้งนี้เป็น 2 ประเด็น คือ

- 1) การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน
- 2) การคืนชีวิตให้กับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงด้วยกระบวนการรื้อฟื้น

1. การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงเพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

ปรัชญาในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของ Konare (อ้างถึงใน นิษฐา หรุ่นเกษม, 2549) คือ การที่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ มีสิทธิในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ด้วยตัวเอง (self-management) และคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม (local participation) ในการดำเนินการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ เช่น การเลือกรูปแบบการจัดแสดงและสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งในระยะเริ่มต้นของการทำงานพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ในขณะนั้นเรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังเป็นกระแสที่ค่อนข้างใหม่ องค์ความรู้ในการทำงานยังมีไม่มาก จึงทำให้หน่วยงานภายนอกเข้าไปมีบทบาทอย่างมากในการดูแลและจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ซึ่งการเข้าไปมีบทบาทที่มากเกินไปของหน่วยงานภายนอก ส่งผลให้ชุมชนขาดความรู้และความเข้าใจในการดำเนินงานและ

จัดการพิพิธภัณฑ์ได้ด้วยตัวเองในยามที่หน่วยงานภายนอกได้ถอนตัวออกไปแล้ว ดังนั้น วิธีการสร้างหลักประกันสำหรับพิพิธภัณฑ์ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ แม้จะปราศจากการสนับสนุนจากภายนอกคือ การที่ผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ได้เข้ามาดำเนินการติดตั้งความรู้ความสามารถให้แก่ชุมชนในการที่จะดูแลและจัดการสมบัติของตนเองได้ เหมือนกับในการจัดทำพิพิธภัณฑ์วัดท่าพูด จ.นครปฐม (ศูนย์มานุษยวิทยา, 2551) ของหน่วยงานจากศูนย์มานุษยวิทยา หรือการจัดทำพิพิธภัณฑ์วัดบ้านนาชาวสามัคคี ต.นาชาว อ.เมืองน่าน จ.น่าน ของสายันต์ ไพรชาญจิตร์ ที่เข้ามาติดตั้งความรู้ให้กับชาวบ้านและชุมชน โดยการสร้างชุดความรู้ในการจัดการด้านวัตถุพิพิธภัณฑ์ (การเก็บรักษา การจัดแสดง การทำทะเบียนวัตถุ) การเก็บและรวบรวมข้อมูล และการนำชม ให้กับชุมชนได้ลงมือปฏิบัติเอง ทำให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในงานพิพิธภัณฑ์และสามารถปฏิบัติภารกิจพิพิธภัณฑ์ต่อไปได้ด้วยตัวเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ในกรณีของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงจะขาดการติดตั้งความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานด้านพิพิธภัณฑ์ แต่ชุมชนก็ให้ความสำคัญร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเป็นอย่างดีในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา และเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานพิพิธภัณฑ์ ซึ่งหากจะกล่าวถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนบ้านม่วงแล้ว ก็พบความสอดคล้องกับมุมมองของ ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ (2551) ถึงจังหวะของกระบวนการพิพิธภัณฑ์ ดังนี้

1) *จังหวะของการก่อตั้ง* ในกระบวนการนี้เป็นช่วงเวลาที่พบเห็นคนเข้ามาเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์อย่างอุณหนาฝาคั้งที่สุด เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ที่ในช่วงก่อตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นช่วงที่เห็นคนทุกเพศทุกวัยสละร่างกาย แรงใจ และแรงเงิน ให้กับพิพิธภัณฑ์อย่างพร้อมเพรียง เรียกได้ว่าเป็นจุดที่คึกคักที่สุดของการมาชุมนุมร่วมกันของชุมชน

2) *จังหวะของกิจกรรม* เมื่อพิพิธภัณฑ์เปิดดำเนินการก็จะมีการจัดกิจกรรมขึ้น เพื่อสร้างสีสันหรือความคึกคักให้เกิดกับพิพิธภัณฑ์ เช่นเดียวกับที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงที่ในช่วงระยะแรกมีการจัดกิจกรรมหลากหลายเพื่อดึงดูดคนจากพื้นที่ต่างๆ มาท่องเที่ยว แต่ในระยะหลัง

ที่พ้นจากยุคความรุ่งเรืองของพิพิธภัณฑ์แล้ว ความคึกคักดังกล่าวนี้จะปรากฏพบในช่วงที่มีงานเทศกาลหรืองานประเพณีเท่านั้น ไม่ได้มีความคึกคักไปตลอด และปรากฏให้เห็นถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนที่ลดน้อยถอยลงทุกวัน

3) *จังหวะของชีวิตประจำวัน* เปรียบเสมือนความ เป็นปกติ ซึ่งอาจหมายถึงความเบื่อหน่ายของคนที่อยู่ดูแลพิพิธภัณฑ์ ความวุ่นวายในการกิจอื่นในชีวิตผู้ดูแล หรืออาจหมายถึงช่วงเวลาปิดตายของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งตามความเห็นของผู้วิจัย มองว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ยังไม่ถึงช่วงเวลาปิดตายของพิพิธภัณฑ์ เพียงแต่เกิดสถานการณ์ของความอ่อนแรงลง ไม่ว่าจะจากผู้ดูแลที่มีจำนวนลดลง โอกาสการมีส่วนร่วมของชุมชนในการมาช่วยงานพิพิธภัณฑ์น้อยลง วิถีชีวิตของคนในชุมชน กลับเข้าสู่ภาวะปกติในการดำเนินชีวิตประจำวัน หน่วยงานที่ดูแลพิพิธภัณฑ์ขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการ เหล่านี้ทำให้พิพิธภัณฑ์เริ่มเข้าสู่ภาวะถดถอย แต่ก็ยังมีปัจจัยที่ช่วยพยุงให้พิพิธภัณฑ์ยังมีแรงเดินต่อไปได้คือการที่ชุมชนมีต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ กล่าวคือ ชุมชนมอญยังคงมีการสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักเรียน นักศึกษา และนักวิจัยยังคงลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษาและเผยแพร่เรื่องราวอยู่เสมอ รวมถึงกระแสของสื่อมวลชนที่ในปัจจุบันได้ให้ความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้ชื่อของบ้านม่วงยังถูกพูดถึงในสังคมและทำให้นักท่องเที่ยวยังคงเดินทางมาอยู่ตลอด

ถึงแม้ชุมชนจะยังมีการสืบทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมอยู่ แต่ในปัจจุบันก็ต้องประสบกับปัญหากระแสสังคมสมัยใหม่ที่ไหลบ่าไปยังชุมชนต่างๆ เป็นเหตุของการเสื่อมคลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบกับบ้านม่วงอยู่ในพื้นที่ของอำเภอบ้านโป่ง ซึ่งการเดินทางไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มากนัก ทำให้กระแสการเจริญเติบโตเข้าถึงได้ง่าย รวมถึงมีการอพยพออกของคนหนุ่มสาวเข้าไปในเมืองเพื่อทำงานหรือศึกษาต่อ ทำให้เหลือเพียงผู้เฒ่าผู้แก่กับเด็กที่ยังอยู่ในชุมชนในการประกอบกิจกรรมประเพณีต่างๆ เท่านั้น ซึ่งการขาดหายไปของคนหนุ่มสาวก็หมายถึงการขาดกำลังคนรุ่นใหม่ที่จะมา

สืบทอดและสืบสานงานด้านวัฒนธรรมด้วย ซึ่งถ้าหมดคนเฒ่าคนแก่ในรุ่นนี้แล้วอาจทำให้วัฒนธรรมต่างๆ สูญหายไปได้อีกในอนาคตอันใกล้

ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของชุมชนปรากฏให้เห็นความร่วมมืออย่างหนาแน่นในช่วงการก่อตั้งพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งต่อมาเมื่อพิพิธภัณฑสถานดำเนินการแล้ว ก็มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลพิพิธภัณฑสถาน แต่เมื่อเวลาล่วงเลยไปการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนก็ลดจำนวนลงเรื่อยๆ แต่กระนั้นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานอย่างต่อเนื่องคือ ผู้นำชุมชนอย่างพระอาจารย์ถมหรือพระครูธรรมวิเทศ ที่เป็นพี่เลี้ยงของชาวบ้าน ซึ่งลักษณะของการเป็นผู้นำของพระอาจารย์ถมได้สอดคล้องกับลักษณะของผู้นำในงานวิจัยของศุภางค์ นันทา (2547) เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ ที่กล่าวถึงผู้นำว่าต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบ เสียสละ เข้มแข็ง สามารถชักนำให้สมาชิกคล้อยตามได้ ซึ่งพระอาจารย์ถมเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนในการเสียสละแรงกายและแรงใจในการทำงานเพื่อพัฒนาวัด และชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า ทำให้พระอาจารย์ถมเป็นที่เคารพนับถือของชุมชนเป็นอย่างมาก ดังนั้นในยุคสมัยของพระอาจารย์ถม แม้ชุมชนจะไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากนัก แต่ชุมชนก็ให้การสนับสนุนการทำงานของพระอาจารย์ถมอยู่ตลอด ไม่ว่าจะเป็นการสละแรงกายหรือแรงเงินในดำเนินการพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งเมื่อเทียบกับปัจจุบันที่เจ้าอาวาสองค์ใหม่ไม่สามารถเข้าถึงชุมชนได้มากเท่ากับเจ้าอาวาสองค์ก่อน ประกอบกับท่านให้ความสนใจต่องานพิพิธภัณฑสถานน้อย ทำให้พิพิธภัณฑสถานขาดการดูแลและขาดการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น

ในแง่ของการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน มักจะพบปัญหาหลักๆ ใน 3 ส่วนด้วยกัน คือ งาน/เงิน/และคน ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (2548) ที่ชี้ให้เห็นปัญหาที่มักเกิดขึ้นกับการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นดังนี้

1) ปัญหาด้านการบริหารและการจัดการภายในพิพิธภัณฑสถาน อย่างที่กล่าวมาแล้วว่าพิพิธภัณฑสถานบ้าน

วัดม่วง เกิดขึ้นจากการดำเนินการของหน่วยงานภายนอก ทำให้ชุมชนขาดศักยภาพในการบริหารจัดการ นอกจากนี้ในระยะหลังพบว่าการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง กับพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งทำให้การบริหารจัดการมีรูปแบบและช่องทางการสื่อสารน้อยลง เนื่องจากกลุ่มผู้ทำงานมีความสัมพันธ์ที่ห่างไกลกันมากขึ้น ไม่ใกล้ชิดเหมือนเก่า ทำให้แต่ละฝ่ายไม่เข้าใจบทบาทและความต้องการในการทำงานของกันและกัน เช่น เมื่อผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานต้องการการสนับสนุนจากอบต. ในการจัดงานต่างๆ แต่ด้วยการขาดการสื่อสารทำความเข้าใจกัน ทำให้อบต. ไม่ทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในการสนับสนุนการทำงานนั้นๆ ซึ่งก็เป็นเหตุให้พิพิธภัณฑสถานไม่ได้รับการสนับสนุนที่ดีเท่าที่ควร อาจก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งกันขึ้นได้

2) ปัญหาความร่วมมือประสานงานกันระหว่างเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐและชาวบ้านในชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ในจุดนี้สำหรับพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงอาจมองเห็นได้ในการร่วมมือกับหน่วยงานราชการอย่างอำเภอและจังหวัด ที่ในช่วงแรกของการดำเนินการปรากฏรายชื่อเป็นคณะกรรมการ แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่มีบทบาทมากนักกับพิพิธภัณฑสถาน

3) ปัญหาด้านการเงิน เป็นปัญหาสำคัญของกิจการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเกือบทุกที่ต่อการดำรงอยู่ เนื่องจากพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาล จึงต้องหาช่องทางในการหารายได้มาหล่อเลี้ยงพิพิธภัณฑสถานด้วยตัวเอง ซึ่งพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงก็เช่นกัน โดยในช่วงแรกมีรายได้จากการบริจาคของผู้เข้าชม แต่ในช่วงหลังที่กิจการเริ่มซบเซาลง วัดไม่สามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทุกอย่างของพิพิธภัณฑสถานได้ พพิธภัณฑสถานจึงถูกโอนย้ายให้อบต. เป็นผู้ดูแล ซึ่งก็สามารถช่วยปัญหาทางการเงินของพิพิธภัณฑสถานได้ในระดับหนึ่งในการจัดหาและจ้างคนมาทำงาน

สำหรับการจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้ง 3 ด้านนี้ที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑสถานให้มีการบริหารจัดการได้อย่างยั่งยืนนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายในการเข้ามาจัดการแก้ปัญหาทั้ง “คนใน” ที่ต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการนำมาใช้จัดการพิพิธภัณฑสถาน และการประสานความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ในชุมชน ให้เห็นความ

สำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน สร้างความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกันในชุมชน ซึ่งน่าจะเป็นหนทางในเบื้องต้นสำหรับ “คนใน” ในการฟื้นฟูการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานให้สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ สำหรับบทบาทของ “คนนอก” ที่สำคัญ คือ การเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงานพิพิธภัณฑสถาน เพราะจากสถานการณ์ที่มีพิพิธภัณฑสถานหลายๆ แห่งประสบเหตุผลหนึ่งก็คือการขาดเครือข่ายภาคีในการให้ความร่วมมือ ซึ่ง “คนนอก” ส่วนใหญ่จะเป็นนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในการจัดทำพิพิธภัณฑสถาน สามารถให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาในการดูแลพิพิธภัณฑสถานได้ แต่ข้อควรระวังในการทำงานของคนนอกคือ การที่ต้องเคารพ “สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม” คือในการทำงานต้องให้เกียรติชุมชนและยึดหลักการทำงานร่วมกับชุมชนเป็นสำคัญ พยายามอย่ามองหรือตัดสินการทำพิพิธภัณฑสถานด้วยสายตาคนนอก เพราะเรื่องของคนในท้องถิ่นต้องให้คนในเป็นผู้อธิบายถึงตัวตนของตัวเอง ซึ่งหากแต่ละฝ่ายเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง และมีความพร้อมในการทำงาน ก็จะสามารถออกแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเองได้ ดังนั้น ในเบื้องต้นของการทำงาน จำเป็นจะต้องสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นก่อน เพื่อให้ชุมชนมีความสามารถในการจัดการพิพิธภัณฑสถานได้เอง ซึ่งเมื่อชุมชนมีความรู้และความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนแล้ว ก็จะทำให้เกิดความคิดในการผลิตงานหรือกิจกรรมขึ้น รวมถึงแนวทางในการจัดการดูแลรักษาพิพิธภัณฑสถานได้ ซึ่งเมื่อชุมชนเกิดการเคลื่อนไหวทางความคิดก็จะนำพามาซึ่งงานและเงิน โดยมีข้อควรระวังเกี่ยวกับเงินคือ เมื่อเกิดรายได้เข้าชุมชนจำนวนมากจะต้องระมัดระวังในการบริหารเงิน เพราะจากสถานการณ์ในหลายๆ พื้นที่ที่เกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาเรื่องเงินและผลประโยชน์เกือบทั้งสิ้น ฉะนั้น ในการจัดการบริหารงานและเงินที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่บ้านม่วง จะต้องมีการประชุมหารือในเรื่องของการจัดการผลประโยชน์ให้ดี เพื่อไม่ให้เกิดเป็นข้อขัดแย้งในการดำเนินงาน

นอกจากนี้ การจะทำให้พิพิธภัณฑสถานสามารถดำรงอยู่ได้นั้น จะต้องทำให้พิพิธภัณฑสถานมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจากสภาพของพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง

การทำให้พิพิธภัณฑสถานเคลื่อนไหวหรือคึกคักขึ้น จำเป็นต้องปรับเนื้อหาการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน เนื่องจากข้าวของหรือเรื่องราวที่จัดแสดงอยู่ในปัจจุบัน เป็นของเก่าที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหามาเป็นเวลานาน อีกทั้งวัตถุจัดแสดงเหล่านั้นเป็นของที่คนในชุมชนมีความรู้ดีกว่า “รู้แล้ว เห็นแล้ว” ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญให้ชุมชนไม่เข้ามาเยี่ยมชมอีกเลย จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเนื้อหา นอกจากนั้นเนื้อหาของพิพิธภัณฑสถานจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือบูรณาการให้เข้ากับชีวิตประจำวันของชุมชน ให้ชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑสถานได้ โดยการบูรณาการอาจทำได้โดยการประยุกต์เนื้อหาหรือการใช้งานให้เข้ากับการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือปรับกิจกรรมให้เข้ากับวิถีหรือวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น เมื่อชุมชนสามารถสร้างความแข็งแรงให้กับพิพิธภัณฑสถานได้แล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวจากภายนอกคือ การสร้างกระแสในสื่อ เพราะในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าชุมชนเก่าแก่ หรือย่านตลาดร้านค้าเก่าๆ ที่สามารถพลิกฟื้นกลับมาได้นอกจากชุมชนต้องเข้มแข็งแล้ว สื่อมวลชนยังเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนจากภายนอกเดินทางเข้าไปยังสถานที่นั้นๆ ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นแนวคิดเบื้องต้นของผู้วิจัยที่ได้วิเคราะห์จากการลงพื้นที่ภาคสนามในการเก็บข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้

2. การคืนชีวิตให้กับพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง ด้วยกระบวนการฟื้นฟู

วงจรชีวิตของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเกือบทุกแห่งเมื่อขึ้นสู่ช่วงเวลาของความรุ่งเรืองสูงสุดก็จะตกเข้าสู่ช่วงเวลาที่เงียบเหงา เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง ที่ได้ผ่านช่วงเวลาที่สดใสและงดงามอย่างเต็มที่มาแล้ว ซึ่งในตอนนี้ความสดใสและความงดงามนั้นได้ร่วงโรยลงตามกาลเวลาเหลือเพียงแต่ความเงียบเหงาที่เข้ามาเยือน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิษฐา หุ่นเกษม (2549) ที่ศึกษาเรื่องปฏิบัติการบริหารจัดการที่พิพิธภัณฑสถานบ้านเขายี่สาร จ.สมุทรสงคราม ที่แสดงให้เห็นการดำเนินการของพิพิธภัณฑสถานเขายี่สารเมื่อได้ผ่านช่วงเวลาที่รุ่งโรจน์แล้ว ก็เข้าสู่ช่วงเวลาที่ความเงียบเหงาเช่นกัน บทบาทหน้าที่ที่พิพิธภัณฑสถานจากอดีตก็หายสาบสูญไป คงเหลือเพียงแต่บทบาทในการดึงดูด

นักท่องเที่ยวเท่านั้น ซึ่งปัญหาเรื่องความเจ็บเหงาและความชบเซาดังกล่าว เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์เกือบทุกแห่ง ซึ่งสาเหตุประการหนึ่งที่สำคัญคือ การที่ชุมชนยังขาดศักยภาพในการดูแลและจัดการได้ด้วยตัวเองอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการนั้น ชุมชนต้องได้รับการติดตั้งความรู้ที่จำเป็นต่อการดำเนินการพิพิธภัณฑ์

ในกระบวนการรื้อฟื้นที่จะคืนชีวิตให้กับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงของคณะทำงานจากภายนอก มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินการที่สำคัญคือ การสร้างความศรัทธาให้กับพิพิธภัณฑ์ โดยการทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีจุดเด่นอยู่ที่ “ตลาดนัดขายอาหารมอญ” และการทำ “เส้นทางท่องเที่ยวจากบ้านไปจนถึงโพธาราม” ซึ่งจากการพูดคุยกับคณะทำงาน ผู้วิจัยเห็นว่า ในปัจจุบันกระแสสังคมได้ให้ความสนใจเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมมาก เห็นได้จากการเกิดขึ้นของตลาดเก่ามากมาย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เป็นชุมชนดั้งเดิมในอดีตได้มีการรื้อฟื้นและเพิ่มบทบาทหน้าที่ในเรื่องของการค้าการขายเข้าไป ทำให้ชุมชนสามารถกลับมาฟื้นฟูรูปแบบวิถีชีวิตและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังดึงดูดให้คนในชุมชนที่ออกไปทำงานต่างถิ่นกลับเข้ามาอยู่ยังพื้นที่ของตนอีกด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนสามชุก จ.สุพรรณบุรี ของสมฤทัย เสือปาน (2549) ที่ใช้รูปแบบการพัฒนาชุมชนในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูประเพณีต่างๆ การจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน การจัดกิจกรรมการค้าขายอาหาร หรือการร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการจัดกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งการจัดกิจกรรมฟื้นฟูของสามชุก ผู้วิจัยมองว่าเป็นต้นแบบการฟื้นฟูที่ดีในด้านการท่องเที่ยวของชุมชน แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นต้องขึ้นอยู่กับศักยภาพและความพร้อมของแต่ละชุมชนในการจัดการไม่ว่าจะเป็นด้านงาน/เงิน/และคน ที่ต้องมีการพลิกหรือปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้นๆ

จากการศึกษารูปแบบการทำงานที่เกิดขึ้นที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และการทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านอื่นๆ ทำให้ผู้วิจัย

มองเห็นข้อสังเกตบางประการในการดำเนินการของคณะทำงานที่น่าจะมีความสำคัญต่อการรื้อฟื้น/ปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ ผู้วิจัยขอเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้

การสร้างคน

1) แกนนำ จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย พบว่าในการทำงานด้านการรื้อฟื้นนั้น เกิดจากความต้องการของคนนอกเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หรือชุมชนเองได้เล็งเห็นถึงปัญหา แต่ก็ยังขาดความรู้ความสามารถในการจัดการ และเมื่อคณะทำงานจากภายนอกได้ลงมาทำงานแล้ว สิ่งที่ผู้วิจัยรับรู้ได้คือ การขาดความต่อเนื่องในการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมต่างๆ เพื่อการรื้อฟื้น กล่าวคือ การรวมตัวหรือทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีโครงการจากภายนอกเข้ามาดำเนินการ แต่เมื่อกิจกรรมแต่ละกิจกรรมเสร็จสิ้นและคณะทำงานได้ออกจากพื้นที่ไปแล้ว ชุมชนก็ไม่ได้มีการสานต่องานหรือกิจกรรมอย่างเป็นเรื่องเป็นราวเท่าไรนัก ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ชุมชนรวมกันได้ยาก นั่นคือการขาดแกนนำที่เป็นคนในชุมชน ซึ่งความสำคัญของแกนนำคนในจะเห็นได้อย่างชัดเจนในงานของ ณฐมน บัวพรหม (2550) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการใช้สื่อพิธีกรรมแซงชะนาคเพื่อการเสริมสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของชาวไทยอีสานบ้านโพธาราม ที่แสดงให้เห็นว่า ในช่วงของกระบวนการรื้อฟื้นที่โครงการจากภายนอกคือ โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.) เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนจะมีกลุ่มแกนนำที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ทั้งการกระตุ้นจิตสำนึกของชุมชน การถ่ายทอดความรู้ และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งกลุ่มแกนนำที่หมู่บ้านโพธารามนี้ มีลักษณะพิเศษที่สำคัญคือ ได้รับการติดตั้งความรู้ร่วมกับสพส. ทำให้เกิดความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้ไปสู่ชุมชนได้

หากแต่ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงนี้ยังขาดซึ่งกลุ่มคนที่จะทำหน้าที่เป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชน ซึ่งแกนนำตามธรรมชาติอย่างพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสในปัจจุบันกลับมีบทบาทน้อยมากเมื่อเทียบกับในอดีต ดังนั้น ผู้วิจัยคิดว่าการดำเนินงานของคณะทำงาน ต้องค้นหาผู้นำในชุมชนให้ได้เพื่อ

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะได้เกิดความต่อเนื่องและสามารถดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้น หรืออาจดึงเครือข่ายลุ่มแม่น้ำแม่กลองขึ้นมาเป็นแกนนำร่วมกันในการจัดการพิพิธภัณฑสถานร่วมกัน เพราะหากไม่มีแกนนำที่เป็นคนในแล้ว ชุมชนก็จะตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงหน่วยงานภายนอก และเมื่อคณะทำงานถอนตัวออกไปจะทำให้ชุมชนไม่มีศักยภาพในการจัดการเหมือนเดิม และทำให้การรื้อฟื้นไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง เมื่อได้กลุ่มแกนนำแล้วจะต้องติดตั้งความรู้ในการดำเนินการให้ด้วย เพื่อที่การทำงานจะได้มีมุมมองและทิศทางไปในทางเดียวกัน

2) การสร้างผู้ส่งสารร่วม ในปัจจุบันการทำงานของพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง ชุมชนและโรงเรียนยังเข้ามามีบทบาทไม่มากนักกับรูปแบบการทำงานของพิพิธภัณฑสถาน ทำให้การดูแลพิพิธภัณฑสถานขึ้นอยู่กับคนกลุ่มเดิมๆ ในการรื้อฟื้นผู้วิจัยมองว่า การสร้างคนให้มาร่วมงานกับพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งที่ดีที่จะรับประกันความอยู่รอดของพิพิธภัณฑสถานได้เมื่อหมดคนรุ่นต่อรุ่น โดยการสร้างผู้ส่งสารร่วมตามความคิดของผู้วิจัยคือ การขยายการเรียนรู้ทางด้านพิพิธภัณฑสถานออกสู่คนในชุมชน ทั้งบ้านวัด และโรงเรียน เพื่อให้แต่ละฝ่ายได้ร่วมกันดูแลพิพิธภัณฑสถานตามกำลังและความสามารถของตนได้ โดยวิธีการขยายศักยภาพลงสู่ชุมชนทำได้หลายทาง อย่างเช่นในงานของอดุลย์ ดวงดีวิรัตน์ (2547) เรื่องแนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน ก็ได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการดึงชุมชนเข้ามาร่วมกับกิจกรรมหมู่บ้าน โดยได้เข้าไปจัดตั้งเวทีสาธารณะให้ชุมชนใช้เป็นเวทีพูดคุยเพื่อวิเคราะห์ปัญหา หาทางแก้ไขวางแผน และสร้างให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตัวเอง เป็นต้น นอกจากนี้การขยายศักยภาพกลุ่มเครือข่ายไปยังโรงเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งคณะทำงานรื้อฟื้นที่พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงได้เห็นถึงความสำคัญในจุดนี้และได้ลงไปทำงานแล้ว ในส่วนของการอบรมครูในการจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้นมา ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่าในขั้นต่อไปน่าจะสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนให้มากกว่านี้ โดยเน้นความการร่วมมือกันในการทำการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีมอญ โดยใช้กิจกรรม

การเรียนรู้ของเด็กนักเรียน ให้เด็กได้มีโอกาสในการเข้าไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนผ่านกิจกรรมที่เรียกว่า “หลานถามปู่ตอบ” ซึ่งนอกจากจะเป็นการปลูกฝังเด็กในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ยังเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างเด็กกับผู้สูงอายุด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดความสุขของผู้สูงอายุที่ยังรู้สึกถึงความสำคัญของตนเองที่มีต่อชุมชน และทำให้เด็กมีความรู้และความพร้อมมากขึ้นในการนำชมพิพิธภัณฑสถาน นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้จากการจัดกิจกรรมเหล่านี้ สามารถนำมาใช้งานต่อไปได้โดยจัดทำเป็นนิทรรศการชั่วคราวหรือการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานได้ สร้างความเคลื่อนไหวให้กับพิพิธภัณฑสถานได้อีกทางหนึ่งด้วย

การสร้าง แกนนำ และ ผู้ส่งสารร่วม นี้ น่าจะเป็นหนทางหนึ่งในการดึงกลุ่ม “คนใน” ให้เข้ามามีบทบาทกับพิพิธภัณฑสถานมากขึ้นบวกกับการสร้างความรู้และแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชนจะทำให้ในอนาคตชุมชนสามารถจัดการและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑสถานได้ และมีกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนพิพิธภัณฑสถานต่อไปในอนาคตด้วย

สารและสื่อ

การดำเนินงานของคณะทำงานพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วงในการปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวที่สำคัญ รวมถึงการตัดเส้นทางใหม่ให้กับสื่อพิพิธภัณฑสถานนั้น ต้องเคารพสิทธิของเจ้าของวัฒนธรรม (กาญจนา แก้วเทพ, 2548) เนื่องจากสื่อเป็นของชุมชน ชุมชนย่อมต้องรู้ดีมากกว่าใคร ดังนั้น เมื่อจะทำการรื้อฟื้นสมบัติของชุมชนขึ้นมา จำเป็นต้องถามความเห็นและเคารพการตัดสินใจของชุมชนด้วย ซึ่งในเบื้องต้นผู้วิจัย ยังไม่เห็นถึงการร่วมมือหรือการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ชัดเจนของคนในชุมชนถึงการจัดการการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิด ซึ่งอาจเป็นผลต่อเนื่องมาจากการที่ชุมชนยังขาดแกนนำที่ชัดเจนในการแจ้งข้อมูลข่าวสารหรือการเรียกประชุมในการทำงาน ซึ่งการที่คณะทำงานยังไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง การดำเนินการที่ผ่านมาอาจถูกมองได้ว่าชาวบ้านหรือชุมชนถูก “ควบคุมบงการ” (White, 1994 อ้างถึงในนิษฐา ทรุ่นเกษม, 2549) ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินการได้

ผู้วิจัยคิดว่า ก่อนที่จะทำการพัฒนาในขั้นต่อไปน่าจะมีการทำความเข้าใจกับชุมชนให้มากกว่านี้ รวมถึงจัดกิจกรรมที่ให้ผู้ชมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงเนื้อหาสาระและรูปแบบสื่อที่จะดำเนินงานต่อไปในอนาคต โดยอาจจะจัดเป็นเวทีเสวนา หรือเวทีสาธารณะขึ้นในชุมชน เพราะนอกจากจะทำให้มองเห็นภาพรวมของการพัฒนาแล้ว ยังเป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบให้กับชุมชนด้วย

อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า การนำการท่องเที่ยวมาใช้ในการฟื้นฟูชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดีและประสบความสำเร็จมาหลายพื้นที่แล้ว แต่ในการฟื้นฟูนั้นต้องเริ่มจากคนในเป็นสำคัญ โดยคนในต้องเข้ามามีส่วนร่วมและเข้ามาทำงานร่วมกันกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งข้อเสนอแนะและข้อค้นพบของผู้วิจัยไม่สามารถบอกได้ว่าในอนาคตการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงจะเป็นอย่างไรหรือสามารถฟื้นคืนสำนึกใหม่แต่ที่แน่ๆ คือผู้วิจัยมองเห็นเจตนาและความพยายามที่ดีของชุมชนและหน่วยงานภายนอกที่ต้องการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์ให้กลับมามีชีวิต เพียงแต่บางแง่มุมในการทำงานอาจต้องให้ความสำคัญในประเด็นอื่นๆ ด้วย ซึ่งการมองเห็นแนวทางในการร่วมมือกันของทุกคนและคนนอก รวมถึงเครือข่ายใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น น่าจะพ้องกับความหวังของการดำรงอยู่ต่อไปของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งแรกของเมืองไทยและของชาวมอญได้ “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1.1 ควรสร้างแกนนำชุมชนให้เกิดขึ้นโดยเร็ว เพื่อให้การทำงานเกิดความต่อเนื่อง และเกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญต่อการรื้อฟื้นที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต การสร้างแกนนำอาจทำได้โดยการค้นหาแกนนำตามธรรมชาติ อย่าง พระสงฆ์ ครู อาจารย์ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่เป็นที่เคารพของชุมชน มาร่วมเป็นแกนนำเครือข่ายในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ หรือหากในชุมชนไม่สามารถค้นหาแกนนำได้ ก็น่าจะมีการสร้างแกนนำ

ร่วมกันระหว่างหมู่บ้านขึ้น เพราะพื้นที่แถบนั้นเป็นชุมชนมอญเกือบทั้งหมด และมีหลายๆ หมู่บ้านที่กำลังจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ ซึ่งในจุดนี้น่าจะเป็นประเด็นในการรวมกันทำงานของคนมอญในหมู่บ้านต่างๆ โดยการสร้างเป็นเครือข่ายในการทำงานให้เกิดขึ้น รวมถึงร่วมกันทำหน้าที่เป็นแกนนำชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งในการทำงานต่อไปได้

1.2 ควรออกแบบกิจกรรมในการรื้อฟื้นให้หลากหลายกว่านี้ เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน โดยอาจใช้พิพิธภัณฑ์วัดม่วงเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหรือเป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้ชุมชนได้มาร่วมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกับพิพิธภัณฑ์มากขึ้น

1.3 ควรมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการและการดูแลพิพิธภัณฑ์ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงทรัพยากรของตนได้

1.4 โรงเรียนและเด็กนักเรียนเป็นกลุ่มคนที่สำคัญในการเป็นผู้สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ได้ ดังนั้น จึงต้องสร้างกิจกรรมให้เด็กๆ ได้มีโอกาสเข้าร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการสื่อสารในการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์วัดม่วงนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มเข้ามาศึกษาในช่วงปลายการฟื้นฟูระยะที่ 1 ซึ่งยังเหลือการฟื้นฟูอีก 2 ระยะ หากจะมีการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาถึงรูปแบบการทำงานในในระยะที่เหลือถึงการจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ในยุคก่อนฟื้นฟูและหลังฟื้นฟู

การวิจัยครั้งนี้เน้นการศึกษาการบริหารจัดการและการรื้อฟื้นพิพิธภัณฑ์ แต่หลังจากลงพื้นที่แล้วผู้วิจัยพบว่ามีโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมมอญอื่นๆ อีก เช่น โครงการฟื้นฟูภาษามอญ ที่มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับโรงเรียนวัดม่วงจัดทำขึ้น ซึ่งมีความน่าสนใจในเรื่องของกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารื่องการอนุรักษ์ภาษาของท้องถิ่นอื่นๆ ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสภาการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. **สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ. **เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาลาแดง, 2545.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. **สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา : ภาพรวมจากงานวิจัย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2548.
- กาญจนา แก้วเทพ. **ปฐมบทแห่งองค์ความรู้ เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข**. นนทบุรี : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549ก.
- กาญจนา แก้วเทพ. **แต่การสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนในอนาคต**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2549ข.
- กาญจนา แก้วเทพ. **สามวงล้อแห่งการขับเคลื่อนศักดิ์ศรีและความยั่งยืนของสื่อพื้นบ้านเพื่อสุขภาวะ**. ใน **สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง**, หน้า 73. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549ค.
- กาญจนา แก้วเทพ. **สื่อเล็กๆ ที่นำไปในงานพัฒนา**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2552.
- จิรา จงกล. **พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2532.
- จุฑาพรรธน์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. **วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- จุมพล รอดคำดี. **จุดเริ่มต้นของการศึกษาวิชานิเทศศาสตร์ในประเทศไทย**. **วารสารนิเทศศาสตร์ 7** (ฉบับภาคการศึกษาต้น 2529). คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชีวลัทธิน นุญญเกียรติ. **พิพิธภัณฑ์บันทึก : ทบทวนบทเรียนจากการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.
- ณฐมน บัวพรมมี. **การใช้สื่อพิธีกรรมแซงชะนัมเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีชาวไทใต้ บ้านโปนจาน อ.โพนสวรรค์ จ.นครพนม**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. **การสื่อสารในกลุ่ม**. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, 2534.
- ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และสุกัญญา สมไพบูลย์. **พฤติกรรมสื่อสารกลุ่ม**. ใน **เอกสารการสอนชุดทฤษฎีและพฤติกรรมสื่อสาร หน่วยที่ 8- 15**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.
- ทิพย์ธู ฤกษ์สุนทร. **การวิเคราะห์การปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน : ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.

นิคม มูลิกะคามะ. **วิชาการพิพิธภัณฑ**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.

นิติธร ทองศรีกุล. **กระบวนการสื่อสารของชุมชนในการสืบทอดประเพณีผีป่วน่า ตำบลอ่าวแก้ว อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดลำปาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

นิษฐา หุ่นเกษม. **การสื่อสารกับปฏิบัติการสร้างภาพตัวแทนผ่านสื่อพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ปรมะ สดะเวทิน. **หลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2546.

ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. **พิพิธภัณฑสถานไทยกับการไล่ตามความฝัน**. **จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์**. 9 (มิถุนายน 2548-พฤษภาคม 2549).

ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. **สถานภาพพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย**. **ก้าวไปด้วยกัน : จุลสารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑสถาน** (องค์การมหาชน), 2, 1 (ตุลาคม-ธันวาคม 2548).

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. **สื่อสารกับสังคมเครือข่าย**. ใน **เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร 3 “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง”**. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2546.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. **อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2546.

พระธรรมปิฎก, ผู้นำ, กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.

พระมหาสุทนต์ อาภาภโร. **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2547.

พรเทพ เฮง. **เว็บไซต์มอญศึกษา การกลับสู่รากเหง้าบรรพบุรุษ**. [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา : <http://www.statelessperson.com/www/?q=node/235>. [16 ก.พ.53]

ภัทลลี นิติเกษตรสุนทร. **เครือข่าย : อีกแนวทางในการศึกษาสื่อพื้นบ้าน**. ใน **สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง**, หน้า 79-99. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. **อ่านวัฒนธรรมชุมชน : วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน, 2548.

เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์. **ลอยกระทงกับดอกไม้ไฟ**. [ออนไลน์]. 2547. แหล่งที่มา : <http://www.sac.or.th/Subdetail/article/December/article1.html>. [16 ก.พ.53]

เวทีนิ สดะเวทิน. **การสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **เอกสารรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย**. 2539. (อัดสำเนา)

ศรีศักร วัลลิโภดม. **พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน**. ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาพิพิธภัณฑสถานไทยในศตวรรษใหม่**, 23-24 มีนาคม 2544.

- ศรีศักร วัลลิโภดม. **พิพิธภัณฑสถานไทยในศตวรรษใหม่**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2545.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. รายงานพิเศษ : โครงการศูนย์มอญศึกษา พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง. **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์** 50, 19 (3-9 ตุลาคม 2546) : 68-69.
- ศิริพร ศรีสินธุ์ไธ. **พลวัตและความหมายของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น กรณีศึกษา พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี และพิพิธภัณฑสถานเขายี่สาร อ.อัมพวา จ.สมุทรสาคร**. กรุงเทพฯ : สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2543.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. **พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง เถลิงพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย, 2536.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. **ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.
- ศุภางค์ นันตา และคณะ. **กระบวนการค้นคว้าใหม่ในการสื่อสารเพื่อพัฒนากลุ่มอ้อมทรัพย์ จ.สุรินทร์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). **โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น : ระยะที่ 2 ปีที่ 2 ศึกษากรณีพิพิธภัณฑสถานวัดท่าพุดและพิพิธภัณฑสถานวัดไผ่หินหลวง**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2551.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- สายันต์ ไพรชาญจิตร. **การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, 2550.
- สมฤทัย เลือพาน. **รูปแบบการสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดสามชุก จ.สุพรรณบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- สิน สือสวน. **กระบวนการสนับสนุนการสร้างและการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชน**. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.), 2546.
- สิริลักษณ์ ปรีณันรัมย์. **การสื่อสารกับการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนตลาดริมน้ำดอนหวาย จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. **คำให้การของบรรณาธิการ. ศิลปวัฒนธรรม** 8, 8 (มิถุนายน 2540) : 16
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. **พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนมอญลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ศึกษากรณีบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง. ใน ลุ่มน้ำแม่กลอง ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือข่าย” มอญ**, หน้า 218-219. กรุงเทพฯ : มติชน, 2547.

สุภาพรณ จินตามณีโรจน์. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา. ใน เอกสาร
โครงการอบรม “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนา” ระยะที่ 1.
20 และ 22 กันยายน, 2552.

อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ และคณะ. แนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพฯ
: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.

Faculty of
Co mmunication Arts
CHULALONGKORN UNIVERSITY